

Kitab-ı Mukaddes'te Hikmet Kavramı

Bizim bu önemli kavramı bilmemiz için, önce Arap-İslam tarihi içindeki kullanımını; ikinci olarak bilimsel kavramların teşekkül beşiği olan Yunan kültüründeki kullanımını; üçüncü olarak içinde yaklaşık 390 sefer bu kelimenin türevlerinin geçtiği Kitab-ı Mukaddesin bu kavramı direkt ve endirekt izah eden ayetlerinin yorumunu bilmemiz gerekir. Bu kavramın Sümer, Mısır ve Babil medeniyetlerindeki kullanımını ayrıca öğrenmemize gerek yoktur. Çünkü bugün itibarı ile altı bin yıl önceki o dillerin etimolojisini çözemiyoruz. Ayrıca o dillerdeki kavramlar, zaten tamamen Kitab-ı Mukaddes okyanusuna dökülmüştür.

İşte birinci aşamadan başlıyoruz. Bu konudaki Arap ve İslam kültürünün bütün kaynaklarını kullanmak bu yazının hacmini aşar. Onun için bu kaynaklar içinde en ciddi sayılan İbn Manzur'un Lisanül-Arab Ansiklopedisini esas alacağız. Alıntılara geçmeden önce kelimelerin tarihçesinin mahiyetini ve etimolojisini bilmek ve anlamak için şu tesbiti kaydedelim; şöyle ki:

İnsanlık tarihi, insan bireyinin 90 yıllık ömrünün genişçe bir benzeridir. İnsan bireyi başlangıçta çocuk olduğu gibi; insanların ilk nesilleri de beyin olarak bir eksikleri olmadığı halde algı ve öğrenme noktasında çocukluk (tufuliyet) dönemini yaşamışlardır.

Bilindiği gibi çocuk önce soyut kavramlar yerine somut eşyanın isimlerini öğrenir. Demek bir kavramın ilk kökünü bilmemiz için onun soyut ve ilmi kullanımları yerine en başta bedeviler içinde o kelimenin hangi somut nesneye isim olarak verildiğini görmemiz gerekir.

İşte Lisan'ül-Arab HKM maddesini taradığımızda bu kelimenin ilk dönemlerde iki somut nesneye isim olarak kullanıldığını görüyoruz:

Hakeme (veya *hakme*) deveyi eğitmek manasına ve atın gemindeki demir parçası manasına gelir. Lisan'ül-Arab bu manaların analizini verirken, eğitim deveyi, yanlış davranışlardan alıkoyar. Gemdeki o demir parçası da atın, sahibinin iradesi dışına çıkmasını engeller. Daha önceden devenin kaçmasını önleyen ve iki ayağını birbirine bağlayan odun parçasına da *hikme* denildiğini hocalarımın işitmiş idim.

Lisanül-Arabın açıklaması içinde şu gelen iki parça önemlidir:

“Allah’a Hakem, Hakîm ve Hâkim denilir. Bunların hepsi de yargılayan manasına gelir. Bunların arasındaki farkı biz bilmiyoruz. Fakat Hakîm, hikmet sahibi manasına geldiği söylenmiştir. Hikmet ise, en üstün ilimler ile işlerin en iyisini bilmek demektir.”

[Yargıca da Hâkim denilmesi, yargının bilimsel ve saf iyilik olan dengeye dayalı olmasından, ifrat ve tefrite, sağa ve sola meyletmemesi gerekliliğinden dolayıdır. Yargıç kelimesi ise, insafı yani işi yarıdan yarıp yararlı bir durum ortaya çıkararak demektir.]

Yine Lisan’ül-Arabtan:

“Hikmet, bilgi ve anlayış demektir. Hüküm, insanları yanlıştan alıkoymak demektir. Bilgi ve anlayış, insanları yanlış yola girmekten alıkoyma gibi; insanların yanlış yola (zulme) girmelerine engel olduğu için, devlete de hükümet denilmiştir.”

Abbasi döneminde Yunan bilimi ve felsefesi, Arapçaya çevrildiği döneme kadar, hikmet kavramının, sadece bilgi, anlayış zekâ manasında kullanıldığını biliyoruz. Abbasi dönemindeki tercüme safhasında, Yunanca olan felsefe kavramı hikmet diye çevrildi. Aristo Felsefesi, mantık, tabiiyat, (o günün fen ve tıp ilimleri) ilahiyat (metafizik) ve ilmü’n-nefsi (psikolojiyi) beraber içerdiğinden Yunancada bütün bu kavramlara da ayrı ayrı olarak hikmet denildi.

Tercüme döneminde ve daha sonra Kindi, Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd, Aristo’yu aynen taklit ettiklerinden gerek dar anlamı ile ve gerek geniş anlamı ile bu kavram aynen ve çağlar boyu İslam kültüründe kullanıldı. Felsefe kelimesi Yunanca bilgi aşkı demektir. Filo, âşık ve bağlı demektir; sofya ise, bilgi ve bilgelik demektir. Bütün bu bilgi ve dil ilişkilerini ve felsefeyi hikmet diye çevirmek bilginin, edebiyatın, felsefenin insanı yanlışlardan koruduğu münasebeti ile olmuştur.

Mesele, Osmanlı dönemine gelince, felsefe kaldırılmış olduğundan ve Aristo bilim külliyyatından sadece mantık okutulduğundan bir ara hikmet sadece mantık ilmi manasında kullanıldığını biliyoruz. Mantık, Aristo felsefesinin sadece muhakeme ve dil kuralları ile ilgili kısmını içerir.

19. Asırda Batı fenleri ve felsefesi Osmanlıcaya tercüme edilince felsefeye sadece hikmet dediler. Fenler için de, hikmet-i cedide tabirini kullandılar. Bu gün itibarı ile okuduğumuz bilimsel ve dinî kitaplarda hikmet kelimesinin şu dört manada kullanıldığını görüyoruz. Fakat normal okuyucu bu dört mananın birbirinden farkını bilmediği için galiba Türk-İslam kültürü konusunda birçok kitap, sağlıklı bir manayı ifade etmekten aciz kalıyor. Bu dört kullanım şudur:

a) Hikmet, Allah’ın ilmi ve faydalı yaratma sıfatı ki; her şeyi bilimsel yöntemlerle ve en ekonomik yoldan ve birçok fayda ile bezeyerek yaratması demektir.

b) Hikmet, Yunan veya İslam felsefesi veya çağdaş Batı felsefesi manasında kullanılır.

c) Hikmet aslı Yunandan gelen ve İslamileştirilen mantık ilmi demektir.

d) Hikmet (veya hikmet-i cedide) bugünkü Batının fen ilimleri demektir.

Kur’anda sadece birinci manada hikmet kelimesinin (yani ilmi ve faydalı manası ile) kullanıldığını görüyoruz. Kur’anda 210 sefere yakın türevleri geçen bu kelimenin iki ayetteki kullanımını tefsir edersek hem Kur’anın bir mucizeliği görünür; hem de bu kavram, pratik yönüyle biraz daha iyi anlaşılır; şöyle ki:

Birinci Ayet: “Allah İsayaya kitap ve hikmeti: Tevrat ve İncili öğretti.” (3/48)

Kitap, ölçülebilir bilgi ve hukuk demektir. Hikmet ise o bilginin özünü ve ruhunu anlamak ve yaşamak demektir. Tevrat, bilgi ve hukuk kitabıdır. Fakat Yahudiler, o kadar çok işin şeklinde ve kabuğunda kalmışlar idi ki; çok koyu dindar oldukları halde ahlak ve yaşantıları dinsizlerden farklı değil idi. İsa geldi; ben Tevrattan hiçbir şeyi kaldırmaya gelmedim, ben sadece o bilgi ve hukukun özünü ve manasını anlamayı (hikmeti) getirdim, dedi.

Bu ayette de görüldüğü gibi; kitap kelimesi, Kur’anda çoğunlukla Tevrat manasında kullanılmıştır. Hikmet ise, İsanın o öz anlayışı manasında kullanılıyor. *İsa Yahudilerin dini yükünü hafifletti*, manasını hatırlatan ayet (7/157) bu manadadır. Yani insan, işin özünü ve ruhunu bilse, dini düzgün bir anlayış içinde uygulasa; dinî mükellefiyetler, yük değil de nimet ve marifete dönüşürler. Araf suresinde geçen bu ayetin manası, bütün yeni gelen peygamberler için geçerlidir. Zaten peygamberlerin sürekli olarak peş peşe gelmesinin sebebi bu **öze dönüş** hikmetidir. Nitekim İncil kelimesi yeni nesil ve yeni anlayış demektir. Büyük bir ihtimal ile İsanın ve Mehdinin ahir zamanda gelmesinin manası, yeni bir misyonun gelmesidir.

Bu mana, Matta İncilinde geçen şu iki ayet ile netleşiyor; şöyle ki:

“Yahya yemeyerek ve içmeyerek (dini en zirvede yaşayarak) geldi. (Yahudiler,) bu cinlenmiş diyorlardı. İnsanoğlu (İsa) yiyerek ve içerek geldi. (Yahudiler) işte obur ve ayyaş adam! Roma memurları ile ve günahkârlar ile oturuyor, diyorlar. Böylelikle hikmet (sizi sıkıntılardan kurtaracak bilgi) yaptıkları ile doğrulanmış oldu.” (Matta, 11/19)

[**Hulasa:** Dindarlığı yemek içmek ve insan ilişkileri ile ölçmek, çok doğru bir şey değildir. Evet, İsanın bu tarzdaki din algısını İslam tasavvufunda da görüyoruz.]

“İsa memleketine geldi. Onların havrasında (ilim merkezinde) ders verdi. Yahudiler şaşırıyorlar: Bu adamdaki bu hikmet (bu bilgi ve anlayış) ve bu kadar kudret (güçlü bilimsel ve manevi işler) nereden, dediler.” (Matta, 13/54)

[Demek tam dindar olan kişi, bilgide en üstün olan, edebiyat ve anlayışta en zirve olan ve güçlü, ilmî işleri yapmakta da en zirve olan kişidir. Çünkü insanı yanlışlardan alıkoyan sloganvari din anlayışı değildir. İnsanı yanlıştan alıkoyan, onu yokluktan kurtaran, onu ebedileştiren bilgi ve yerli yerinde iş yapmaktır, anlayıştır.]

Yunan felsefesi İslam âlemine girmeden önceki hikmet anlayışı bu idi. Eski sofiler aynı zamanda birer bilge ve üstad idiler. Nitekim tasavvuf, bilgelik manasına gelen, Yunanca sofya kelimesinin Arapçalaştırılmış şeklidir.

İkinci Ayet: “Musa (din, bilgi ve hukuk adamı) o ateş (yaratılış ve bilgi) ağacına geldiğinde kendisine seslenildi: Ateşin içindeki de ateşin etrafında olan da çok bereketlidir.”

[Yani yaratmak çok bereketli ve faydalı bir iştir. Bu yaratmanın etrafında olan insan (bilgi ve imtihanlı zor hayatıyla) da çok bereketli ve faydalıdır.]

“Aslında varlık bir tanedir; sonsuz ve soyuttur; bütün yetkin özelliklere sahiptir: **Allahtır**. Görünmekten, sınırlı olmaktan münezzehtir: **Sübhandır**. Fakat bereket ve gelişme için âlemleri yaratıp onları terbiye ediyor.”

“Ey Musa, ben mutlak bir benim. Benim benliğim soyut ve sonsuzdur: **Allahtır**: Azizdir, (hiçbir kayıt altına girmez.) fakat o bereketler ve terbiye yani imtihan için **Hakîmdir**; sınırlı, amaçlı ve ölçülü olarak tecelli eder.” (Neml, 27/8-9)

Bir Not: Hıristiyanların ruhanî din adamlarına da bu münasebet ile aziz deniliyor. Çünkü insan ruhanî olunca, madde, nefis ve dünyanın kayıtlarından kurtulur. Fakat yaratılmaktan amaç bu değildir. Bu ayette anlatıldığı gibi; hayat, sonsuz manalar ve gayeler elde etmek için bilimsel, sınırlı, maddi hayatın sıkıntılarına dayandıktan sonra, Aziz olmaktır. Nitekim Hıristiyan dininde de bu ilke esastır. Evet, Hıristiyanlıkta insanın, İsa gibi Allah’a en yakın olduğu halde çile çekmeyi ve Allah’ın iradesinin gerçekleşmesi için çarmıha gerilmeyi kabul etmesi esastır.

Bu geçen izahlardan özellikle Kur’anın bu ayetinin mucizevî dizaynından anlıyoruz ki; yaratmak nisbeten bir tenezzül ise de; anlamsız ve absürt değildir; birçok amacı ve hikmeti vardır. Çünkü varlık ve yaradılış; fizik dünyada, biyolojik ve sosyal hayatta tutuşan (Kur’an’daki Musanın tabiri ile aydınlatan ve ısıtan) bir ağaçtır. Bu ağacın ruhu, ilmî kanunlardır; onun meyvesi, gelişmek ve imtihan dünyasının güzel ve anlamlı sonuçlarıdır. Bundan istifade etmenin yolu da başta sonsuzluk ve soyutluk olmak üzere birçok değeri bilmek ve o sistemin nasıl çalıştığını anlamak ve ona göre yaşamaktır: Yani hikmettir.

Demek *Hikmet*., varoluşu tanımak demek olan felsefedir; başta fizik, kimya ve biyoloji olmak üzere fenleri bilmektir; o fenlerin ve değerlerin gereği gibi hayatımızı değerlendirmektir (öze dönük çalışmaktır) ve bütün bunları elde etmek üzere aklımızı kullanmak yani mantıklı olmaktır.

Yahudilikte bu tip insana ahbar (hibr) denilir. Hıristiyanlıkta aziz, İslamda âlim ve ârif denilir. Yunancada filozof; Zerdüştlükte keşa (kurtulan, açılan) ve tasavvufta hakîm denilir. Hikem-i Ataiyye ismi bu manayı içerir.

Şimdi gelelim asıl konumuza:

Tevratta Hikmet Kavramı

Hikmet kelimesi Tevrat'ta ilk olarak Tekvin, 3. babın 6. ayetinde geçiyor. Eğer biz buradaki manasını tam öğrenebilsek, diğer 390 yerdeki kullanışlarının manalarını anlamak için iyi bir zemin oluşturmuş oluruz. Ve bunun için şu gelen üç ön bilgiyi kaydetmemiz gerekiyor:

1) Bu 3/6. ayetin farklı tercümelemlerini; **2)** Tevratın dil yapısını, **3)** Bu 3/6. ayetin öncesinde ve sonrasında dile getirilen insanın yaratılışının kısaca izahını ele almamız gerekiyor; şöyle ki:

a ve b) İnsanın öğrenmesinin (yani hikmet sahibi olmasının) süreci:

“Rab (varlığı geliştirmek için yaratan) Allah, Aden (yerleşmeye tam elverişli) cennetini yarattı. Görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı (fizikî ve kimyevî alanı) yarattı. Bu varlık cennetinin ortasında hayat ağacını (biyolojik süreci) yarattı. Ve iyilik ile kötülüğü bilme ağacını (hikmeti) yarattı.” (Tekvin, 2/8-9)

“Âdem ve karısı ikisi de çıplaktı; utançları yoktu.” (Tekvin, 2/25)

[Yani ilk insanlar, fizikî, kimyevî ve biyolojik her şeyden istifade ediyorlardı. Fakat çıplaklık ve utanma gibi soyut manaları bilmiyorlardı. Henüz iyilik ve kötülük ağacından (soyut kavramları) yemiş değillerdi. Çünkü çocukluk seviyesinde idiler.]

“Allah'ın yarattığı hayvanların en hilekârı (en zararlısı) yılan idi.” (Tekvin, 3/1)

[İlk insanlar soyut manaları algılayamadıkları için soyut ve ruhanî olan şeytan somut bir yılan kelimesi ile ifade edilmiştir. Evet, Hıristiyanlık, Mecusilik ve İslam da şeytanı en zararlı canlı kabul ediyorlar.]

“Şeytan kadına (insanın bedenî boyutuna) dedi: Gerçekten Allah bahçenin herhangi bir ağacından yemeyeceksiniz, dedi mi?” (Tekvin, 3/1)

[Bu cümle, ilk öğrenme yolunun, soru sormak ve düşünme melekesini tetiklemek olduğunu bildiriyor.]

“Ve kadın yılanı dedi: Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki, ölmeyesiniz, dedi.” (Tekvin, 3/2-3)

[Bu iki ayetin tefsiri şudur: İnsan fizikî ve biyolojik olarak bütün varlığın bir parçası olduğu için ölümsüzdür. Fakat başta cinsellik olmak üzere, bireysel duyguların gelişmesi ile beraber iyi ile kötü kavramını öğrendiğinde kendisinde bireylik benliği oluşur. Bu ise, ölümlü ve fani bir boyuttur. Kadının ifadesinde iyilik ve kötülüğü bilme ağacına bedel, cennetin ortasındaki, cinsellik ve doğurganlık içeren hayat ağacından söz edilmesi şu ontolojik manayı bildirmek içindir: İnsan cinsellik ve ergenlik ile bu eş benimdir, duygusu ile önce mülkiyet kavramını ve başta benlik ve bireysellik olmak üzere diğer soyut kavramları öğrenir. Dolayısıyla hayat ağacından (ikinci ağaçtan) yemekle, iyilik ve kötülüğü öğrenme ağacından da yemiş olur.

Ayrıca iyilik ve kötülüğü bilmenin sonucunda oluşan mükellefiyetin ağırlığı ve cinsellik sonucu çıkan geçim sıkıntısı, insanı ölümlü bir varlık yaptığı gibi, insanı ölüm kavramını bilen ve ona göre hayatını düzenleyen tek varlık yapar. Demek hikmetin en ciddi bir noktası, ölümü bilmek ile bireysellik ve evrenselliğin dengesini kurmaktır.]

“Ve yılan kadına dedi: Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız.” (Tekvin, 3/4-5)

[5. Ayet çok önemli, ontolojik ve psikolojik bir hakikati dile getiriyor: İnsan iyilik ve kötülüğü anladığında soyut algı sahibi olur. Allah soyut olduğu ve bütün soyut manaları bildiği için insan, bu algı seviyesine gelince, Allah olmaz; fakat Allah gibi olur. Maddi varlıktan vazgeçer; soyut ve ruhanî bir varlık olmaya çalışır; ölümsüzlüğü kazanır. Demek hikmet varlığı anlamak, soyut değerleri bilmek ve o değerlerden kendine ölümsüz bir beden oluşturmaktır. Ki mutasavvıflar ve felsefeciler daima bu gaye için çalışmışlardır.]

*“Ve kadın gördü ki; ağaç, yemek için iyi ve gözlere hoş ve **anlayışlı kılmak** için arzu olunur bir ağaçtı ve onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi.”* (Tekvin, 3/6)

[Burada aslında hikmet kelimesi ile ifade edilen, en son çeviride *bilgelik kazanmak için çekici olan ağaç*, diye çevrilen bu kayıt, 1885 Osmanlıca çeviride ve 1940’lı yıllarda en son şeklini alan eski Türkçe çeviride, *anlayışlı kılmak için arzu olunan ağaç* şeklinde çevrilmiştir. Yahudi cemaatinin çevirisinde *zekâ elde etme konusunda çekici olan ağaç*, diye tercüme edilmiştir. 1908 Arapça çeviride *insanın düşüncesini ve bakışını kendine çeken* şeklinde çevrilmiştir.]

c) Görüldüğü gibi; Tevrat, gerek konuların tespiti ve gerek ayetlerin ve cümlelerinin ve kelimelerinin dizaynı açısından vahiydir; Allah’ın sözüdür. Çünkü bu bilgiler ve benzeri bilgiler, yaklaşık 7000 yıldır; insanlık dünyasında anlatılmıştır. Ve bu son şekli ile yaklaşık olarak 4000 yıldır, mütevatir olarak aktarılıyor.

Buna rağmen Tevrat dili mitolojik bir yapı arz ediyor. Çünkü eski insanlar ancak bu dili anlayabiliyorlardı. Evet Kur’an da, içerik ve dizayn olarak saf vahiy olduğu halde üslup ve ambalaj olarak o günkü Arapların dilini ve kültürünü kullanmıştır. Maalesef insanlık; o günün dilini, metaforları, arketipal kavramları bilmediği için, hikmeti kaybetmiştir. Artık varlık ve hayatı absürt olarak algılıyor.

Bir Hatırlatma: En son tercümede bilgelik, bilge ve bilgece diye çevrilen kelimelerin aslının çoğunun hikmet kökünden geldiğini görebiliyoruz. Fakat bu üç kelime ile çevrilen orijinalerin bir kısmı ise, anlayış (fehîm) ve fikir gibi kelimeler olduğu da görülüyor.

Bir Ara İzah:

Metinde parantez içi vurgulanan üç ağacın birincisi genel varlık ağacıdır. Ki fizik ve kimya kuralları ile yönetiliyor. Metinde üçüncü sırada yer alan ağaç ise, bilgi ve bilinç ağacıdır ki; soyut bir realitedir. Varlık cennetinin ortasında yaratılan hayat ağacı ise, cinsellik ve doğurganlık boyutu ile en lezzetli ağaçtır. Bu ağacın bir yanı soyuttur; bilgi ve bilinçtir; öteki yanı

somuttur, fizikî ve kimyevidir. İnsanoğlu bu hayat ağacından yiyince, iyilik ve kötülüğü bilme ağacından da yemiş olur. Aidiyet, mülkiyet gibi kavramlarla soyut bir yapı kazanır. Neticede soyut, bireysel ve sınırlı bir benlik sahibi olur. Bu soyut yapı, onun fizikî, kimyevî ve bir derece biyolojik yapısının ölümü demektir. Ayrıca insan beni sınırlı olduğundan yine ölümlüdür. Bu takdirde kadının Allah'tan aktardığı bilgi, doğru çıkar. Fakat yılanın (şeytanın) dediği de doğrudur. Çünkü insan soyut değerleri öğrendiğinde o değer ve manalardan kendine bir beden ve bir ben oluşturur; Allah gibi ölümsüz olur.

İlk dönemlerde kişilik ve benlik daha çok, soyut bir kavram olan klan ve kabile tarzında gerçekleştiği için, ilk insanlar (ilk oluşan kolektif benlikler) 900 seneler gibi uzun yaşıyorlar. Mesela Âdem, insanlığın medeni toplumsal benliğinin ifadesidir; Nuh insanlığın dindarca yaşadığı dönemin ismidir. Soyut bilgi yani iyilik ve kötülük, insanın bireysel benini ölümlü yaptığı gibi, insanlıktaki o kolektif ve uzun yaşayan beni de, yerini kişisel ve en çok 120 sene yaşayan bir bene bırakır. (Tekvin, 6. Baba bakınız.)

Demek diyalektik yapıdaki kötülük, mutlak manada kötü değildir; sistemin sonsuzluğu ve soyut, manevî yapısı ile hayra dönüştürülür. Onun için şeytan, Allah'ın rakibi değil de onun bir görevlisidir. İmtihan ve gelişme dünyasının kurulması için sol el görevini görür. Nitekim kadim gelenekte onun ismi, Allah'ın özgür meleği demek olan Azazildir. Şeytanın cehennemde yanmasının sebebi de budur. Özgür olduğu için varlık ve hayat sisteminden kopuk kalıyor. Bu ise yokluk demektir. Ve herkes bilir ki; yokluk en tesirli cehennemdir. Ve *Cennet ancak Allah'a bağlanmışlara (iman edip ibadet edenlere) vardır*; sözünün manası bu ilkedен kaynaklanıyor.

Hulasa: Varlık özellikle dünya küremiz, fiziği (büyüklük ve konumu) ile ve kimyası (içindeki elementlerin oranları ve düzenli istif edilmeleri) ile ve biyolojisi (hayat ağacı denilen ekolojisi) ile tam bir aden (yerleşime uygun) cenneti olduğu gibi; içinde yerleştirilen ve onu idare eden insan nevinin bilinçli teknolojisi ve medeniyetiyle ve manevi soyut değerleri ile de tam bir cennettir.

Biyolojik hayat, fizik ile metafiziği, soyut ve somutu birleştiren ara bir ağaç olduğu için cennetin ortasındaki ağaç diye ifade edilmiştir. Cenneti ve cehennemi inkâr edenler, üç dalı ile bu yeryüzü cennetini ve içindeki magma tabakasını tam inceleseler, galiba inkârlarından vazgeçerler. Evet, insan; varlığı, özellikle hayatı, özellikle insan gerçeğini bilmek ve ona göre davranmakla ancak anlayışlı olur. Bu anlayış gerçeğinin literal ismi hikmettir; bugünkü ifade ile bilgeliktir.

Tevratta hikmet kelimesinin kullanıldığı ikinci yer:

“Ve Betsalel ve Oholiab, ve makdis hizmetinin bütün işini nasıl yapacaklarını bilmek üzere Rabbin kendisine hikmet ve anlayış verdiği yüreği hikmetli her adam, Rabbin emrettiği her şeye göre işleyeceklerdir. Ve Musa, Betsaleli ve Oholiabi, ve Rabbin hikmet verdiği hikmetli her adamı, iş yapmak için ona girişmeğe yüreği kendisini harekete getiren her adamı çağırır.” (Çıkış, 36/1-2)

Yahudi Cemaatinin çevirisinde, bu iki ayette geçen hikmet kelimesi akıl diye çevrilmiştir. Son tercümede ise bilgelik diye çevrilmiştir. 1908 tarihli Arapça tercümede ise, kalbi hikmetli olan şekilde çevrilmiştir.

Tevrattan 3. Bir Ayet:

“Ve kardeşin Haruna, izzet ve ziynet mukaddes esvap yapacaksın. Ve sen hikmet ruhu ile doldurduğum bütün, yüreği hikmetlilere söyleyeceksin: Bana kahinlik etmek üzere Harunu takdis etmek için onun esvabını yapsınlar..” (Çıkış, 28/2-3)

Bütün tercümelerde ortak olarak anlaşılıyor ki burada hikmetten maksat bilgi ve sanatkârlık demektir. Ayrıca Yahudi dininde Musa, hukuk ve bilgiyi temsil eder. Harun maneviyatı temsil eder. Elbise maneviyatın yaşanılan biçimi demektir. Demek eğer ilim ve sanatkârlık mistisizme el atarsa ve düzenli bir yapı ortaya çıkarsa bu yapı Allahtan bilgi alan (kâhin: peygamber) bir kişilik olur. Fakat hiçbir zaman Musa'nın (hukuk ve bilginin) yerini dolduramaz.

Hikmet Hakkında 4. Ayet:

“Ve Nun oğlu Yeşu' hikmet ruhu ile dolu idi; çünkü Musa ellerini onun üzerine koymuştu ve İsrail oğulları onu dinliyorlardı ve Rabbin Musaya emretmiş olduğu gibi yapıyorlardı.” (Tesniye, 34/9)

Biz gerek Tevratın genel literatüründen ve gerek bu 9. ayetin kelimelerinden bunu şöylece açıklayabiliriz: *Nun (bilgi) oğlu Yeşu (güçlü lider) hikmet (bilgelik) ruhu ile dolu idi.* Eski literatürde Nun, manevi ve bilinçli bilgiler demektir. Yeşu hem kelime olarak hem kişilik olarak güçlü kişinin sembolüdür. Yani bilgi ve güç birleşince **tükenmez bir hikmet** ortaya çıkar.

Çünkü Musa (evrensel ilahî bilinç ki vahiy ile ifade edilir) ellerini Yeşunun üzerine koymuş idi. Yani Yeşu' yukarı âlem açısından sağlam bir noktaya dayanmış idi. Ve İsrail oğulları (dindar-medeni bir toplum) onu dinliyordu. Yani aşağı taraftan da sağlam bir dayanağı vardı. Bu 9. ayeti tam anlamak için bu babın tamamının yorumunu görmek gerekir; şöyle ki:

Tevratın Dil ve Üslubunun Vahiy Dili Olduğuna Önemli Bir Delil: (Tesniye, 34. Bâb)

¹Ve Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve Rab ona diyarı, Dana kadar bütün Gileadi, ²ve bütün Naftaliyi, ve Efraim ve Manasse diyarını, ve garp denizine kadar bütün Yahuda diyarını, ³ve Cenubu, ve Tsoara kadar hurmalık şehri olan Eriha deresinin havzasını gösterdi. ⁴Ve Rab ona dedi: İbrahime, İshaka ve Yakuba: Senin zürriyetine vereceğim, diye and ettiğim diyar budur; ben onu gözlerinde sana gösterdim, fakat oraya geçmeyeceksin. ⁵Ve Rabbin sözüne göre, Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. ⁶Ve Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki derede onu gömdü; fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez. ⁷Ve Musa öldüğü zaman yüz yirmi yaşında idi; gözü zayıflamadı ve kuvveti eksilmedi. ⁸Ve İsrail oğulları, Moab ovasında, otuz gün Musaya ağladılar ve Musa için yas ağlama günleri tamam oldu.

⁹Ve Nun oğlu Yeşu hikmet ruhu ile dolu idi; çünkü Musa ellerini onun üzerine koymuştu ve İsrail oğulları onu dinliyorlardı ve Rabbin Musaya emretmiş olduğu gibi yapıyorlardı. ¹⁰Ve Rabbin Mısır diyarında, Firavun'a ve bütün kullarına ve bütün memleketine yapmak için Musayı gönderdiği alâmetler ve harikalarda, ¹¹ve bütün İsrailin gözü önünde Musanın gösterdiği bütün kuvvetli elde, ¹²ve bütün dehşette, Musa gibi Rabbin yüz yüze bildiği bir peygamber daha İsrailde çıkmadı.

7 Ocak 1998'de, Tekvin kitabı ile ilgili değerlendirme notlarını ve girişi bitirdikten sonra, *Tevrat'ta Allah ve Ahiret İnancı* diye yeni bir bölüm yazmaya niyet etmiştim. Eski insanlarda iman (Allah kavramı) nasıl idi ve sonra nasıl bir duruma geldi, diye *Ulûhiyet* ile ilgili önemli bir araştırma kitabını okuyordum. Kitabın yazarı samimi bir Müslüman idi, fakat Kitab-ı Mukaddese karşı önyargıları vardı. Baktım, Avrupalı Müsteşriklerden cesaret alıp Kitab-ı Mukaddesin vahiy olmadığını söylüyor. Ona göre, Cristadt, *Musa nasıl olur da öldüğünü haber verebilir?* (Tesniye, 34)¹ diye soruyormuş. R. Simon, *Tevrat'ta anlamsız tekrarlar; kronolojik müşkülâtlar, kıssalarda tutarsızlıklar varmış*² diye yazmış. J. Astruc, *Tevrat, bir derleme kitaptır*, diye, güya ispat etmiştir. İspat delili de, Tevrat'ta yer yer Elohim, yer yer Yahove, Allah'ın ismi olarak geçmesi imiş.³ Merak ettim; bu 34. Bap üzerinde düşündüm. Bu babın, değil sonradan uydurulduğunu, bilakis Tevratın büyük bir mucizesi olduğunu gördüm; şöyle ki:

1) Bu kitabın ismi Tesniyedir. Tesniye; ikileme, bir gerçeğin ikinci tekrarı demektir. Demek burada ölen Musa, o bildiğimiz Musa değildir. Onun gibi ve ona benzeyen ikinci bir Musadır.

2) Bu babın numarası 34'tür. Bu da 17'nin iki katıdır. 17 sayısı ise, İbranî geleneği ile fazlaca alâkalı bir sayıdır. Ve bunun ikinci tekrarı ise, o geleneğin yeni bir yaratılışına ve yeni bir yapılanmasına işarettir.

3) Muab kelimesi, *ayıplanmış veya lüks olan* demektir ki, Medine ahalisinin yaşama tarzını andırıyor. Evet, Medine (Yesrib) şehri, ne tam bedevî, ne tam şehirli idiler. İslâm'dan evvel ve hatta İslâm'ın Medine'ye geldiği ilk yıllarında da orada zina vakaları fazlaca varmış. Ki Tekvin kitabında gördüğümüz gibi; Muab, evlad-ı zina ile tanınan kabilelerdir. Bunun ince bir delili de, *ova* gerçek manasıyla Yesrib'de var. Filistin'deki Muab ovası ise, oviden ziyade kırsal bir bölgedir.

4) Tekvin kitabında gördüğümüz gibi; Dan, Çin diyarı; Gilead, Anadolu (ki Kehanetlerde Allah, Gileadı Benyamine [Türlere] vermiştir deniliyor); Efraim (Suriye), Manesse (Irak), Yusufun (din alimlerinin ve mürşitlerinin) yaşadığı iki diyar.. Eriha (Kudüs); Neftali (Hind yöresi) demektir.

¹ Bu, tarihi olarak da muhal bir şey değildir. Çünkü "Tesniye" kitabının asıl ismi (Divarim) "Sözler"dir. Ve bu asırda Âsâ-yı Musa'ya sahip bir zat, "Sözler" kitabının 34. Bölümünde 42 sene önce ölümünü haber vermiş ve aynen tahakkuk etmiştir. Ve onun da kabri bilinmiyor. (K. Önder Yıldırım)

² Tekvin kitabına yazdığımız yorum, bunun böyle olmadığını göstermiştir.

³Birkaç sayfa sonra izahını göreceğimiz gibi; Elohim, herkesin Allah'ı demektir. Yahove, *Ey sonsuz olan* demektir. Bu iki sıfatın kullanılması, gayet normaldir. Ve Tevratın derleme olduğuna asla delil olamaz.

5) Musa burada Muhammed oluyor. O, vahiy gözüyle bu diyarların fethedileceğini gördü.⁴ Fakat kendisi oralara giremedi (34/5). Ve Medine’de mescidin (aydınlık evi: Beyt-Feer) karşısında gömüldü. Fakat gerçek manevî şahsiyetini (kabrini)⁵ kimse halen dahi bilmiyor. O da, Musa gibi celâlli idi, hem de onun gibi tam anlaşılmadı. Peygamberler için en büyük musibet de bu anlaşılmama meselesidir.

6) Ve bu ikinci Musanın ilk şahsiyetinden ibaret olan Sahabe Cemaati, 120 sene yaşadı... Onlar güçlü ve basiretli idiler.

7) Hz. Muhammed’den sonra, Benî İsrail (dindar-medeni insanlar), ona otuz gün (otuz sene) yas tuttular. (Hilâfet, 30 sene olarak gerçekleşti). *Yas*, gayb âleminde, sembolik dilde başarı ve sevinç demektir. (Rüya kitaplarına bakılabilir.)

8) *Nun*, gizli bilgiler demektir. Yuşa başta Hz. Ali ve ona bağlanan tarikat kültürü demektir. Ki kuvvetlerini, gizli keşiflerden alıyorlar.

Ve ümmet, zahirî şeriatçılardan ziyade onları dinliyor. Fakat sonuçta yine Musayı dinlemiş oluyorlar. Ve bu tarikat şeyhleri, mana âleminde Hz. Peygamberden el aldıktan sonra başarılı olabiliyorlar. Yuşanın Musadan el aldığı gibi..

9) Ve 12 asır boyunca, ilim (yed-i beyza, kuvvetli el) ve güçlü dehşetle (kılıçla) ve binlerce mucize ve kerametle Mısır’a (Batıya, materyalizme) karşı güçlü bir mukavemet verilmiş ve yeni bir peygamberin gelmesine ihtiyaç kalmamıştır. Evet, Hz. Muhammed’den sonra sadık bir peygamberin çıkmaması, Tevratın bu ihbar-ı gaybisini zaman sayfasında imzalıyor, tasdik ediyor. (Tesniye, 34/12)

[Peşinen, kesinlikle belirtmek istiyorum ki: Ben bu kitabı (Tekvin yorumunu) yazarken, herhangi bir dinin milliyetçilik şeklinde reklamını yapmak istemiyordum. Ve mümkün mertebe - Müslüman olduğum halde- İslâm dini ile ilgili bir şey yazmak istemiyordum. Ki, bu yorumlar samimi ve belgeli değil; yakıştırmadır, demesinler. Ve biliyorum ki; önemli olan isim değildir. Önemli olan Allah’ın gönderdiği bütün peygamberlere ve kitaplara -ayırım yapmadan- inandırıcıdır. Önemli olan samimi olmaktır.. Bizim beklentimiz, herkesin (samimi olarak dindar olan herkesin) diğer samimi dindar insanlara yardımcı olmasıdır. İnsanlık dünyasında maddeciliğin, anarşizmin, hedonizmin, dağınkılığın ve fasıklığın (kanun dışı yaşamanın) olmamasıdır. Hz. Muhammed, nebo (peygamberlik) dağında, fıskâ (Medineli Arap ve Yahudiler kanunî yaşamıyordu, onun için o küçük zaman birimine bu isim işârî olarak verilmiştir) tepesinde oturmuştu. İnsanlığın bu mukadderatı için dua ediyordu. Onu gerçekten sevenler de böyle olmalıdır. Fıskâ tepesinden (dağınık ve sınırlı anlayıştan; Medine Yahudilerinin anlayışı gibi bir anlayıştan), cebel-i uhud-i tevhide (soyut, yüce değerlere) çıkmalıdır. Evet, asıl olan tevhid, samimiyet ve uhrevîliktir.]

⁴ Müslim, 4/2215.

⁵Kabir kişiliğın sembolik ifadesidir. Kabrin bilinmemesi onun sahibinin değerinin bilinmemesi demektir. Evet, Müslümanların Tevrat hakkındaki yanlış yazıları ve Yahudilerin Kur’anı karalamaları, Hz. Muhammed’in ve Kur’anın anlaşılmadığının açık bir delilidir.

Hikmet kavramı ile ilgili Tivrattan 5. Bir Ayet:

Ve Süleyman Mısır kralı Firavunla hısım oldu ve Firavunun kızını aldı ve kendi evini ve Rabbin evini ve çevre Yeruslaim duvarını yapmağı bitirinceye kadar kadını Davud şehrine getirdi. ²Ancak kavım yüksek yerlerde kurban ediyorlardı, çünkü o günlere kadar Rabbin ismine yapılmış ev yoktu. ³Ve Süleyman, babası Davudun kanunlarında yürüyerek Rabbi severdi; ancak yüksek yerlerde kurban ediyor ve buhur yakıyordu.

⁴Ve kiral kurban etmek için Gibeona gitti; çünkü orası yüksek yerlerin büyüğü idi; Süleyman o mezbanın üzerinde bin baş yakılan takdime arzetti. ⁵Rab, Süleymana Gibeonda gece rüyada göründü ve Allah dedi: Sana ne vereyim, iste. ⁶Ve Süleyman dedi: Kulun babam Davuda, senin önünde hakikatla ve salahlı ve senin yürek doğruluğı ile yürüdüğüne göre büyük inayet ettin ve bugün olduğu gibi onun tahtına oturmak için kendisine bir oğul vermekle kendisi için bu büyük inayeti sakladın. ⁷Ve şimdi, ey Allahım Rab, kulunu babam Davudun yerine kiral ettin ve ben ancak bir küçük çocuğum; çıkmayı ve girmeyi bilmem. ⁸Ve kulun seçtiğin kavmin ortasındadır, çoklukla hesap edilemez ve sayılamaz büyük bir kavim. ⁹İmdi, kavmine hükmetmek için kuluna anlayışlı yürek ver ki, **iyi ile kötünün arasını ayırt edeyim; çünkü senin bu büyük kavmine kim hükmedebilir?**

¹⁰Ve bu söz Rabbin gözünde iyi göründü, çünkü Süleyman bu şeyi istedi. ¹¹Ve Allah ona dedi: Mademki sen bu şeyi istedin ve kendin için çok günler istemedin ve kendin için zenginlik istemedin, düşmanlarının canını da istemedin, ancak doğruyu ayırt etmek üzere **kendin için anlayış** istedin; ¹²işte, senin sözüne göre yaptım; işte, sana hikmetli ve anlayışlı yürek verdim; şöyle ki, senden evvel senin gibi kimse olmamıştır ve senden sonra senin gibisi çıkmayacaktır. ¹³Ve sana dilemediğin şeyi de verdim, hem zenginlik, hem de izzet; şöyle ki bütün günlerinde kiralılar arasında senin gibisi olmayacaktır. ¹⁴Ve kanunlarımı ve emirlerimi tutmak için babam Davudun yürüdüğü gibi sen de yollarımda yürürsen, o zaman ömrünü uzatırım. ¹⁵Ve Süleyman uyandı ve işte, rüya idi ve Yeruslaim'e geldi ve Rabbin ahit sandığı önünde durdu ve yakılan takdimeler arzetti, ve selamet takdimeleri arzetti, ve bütün kullarına ziyafet verdi.

¹⁶Ve iki fahişe kadın kirala geldi ve önünde durdular. ¹⁷Ve kadınların biri dedi: Aman efendim, ben ve bu kadın bir evde otururuz ve evde onunla beraberken bir çocuk doğurdum. ¹⁸Ve vaki oldu ki, ben doğduktan sonra üçüncü gün bu kadın da doğurdu ve biz beraberdik; evde yanımızda yabancı yoktu, ancak evde ikimiz vardık. ¹⁹Ve bu kadının çocuğı geceleyin ölmüş, çünkü üstüne yatmış. ²⁰Ve gece yarısı kalkmış ve cariyen uyurken oğlumu yanımdan almış ve onu kendi koynuna koymuş ve kendi ölmüş çocuğunu benim koynuma koymuş. ²¹Ve çocuğumu emzirmek için sabahlayın kalktığım zaman, işte, ölmüştü; fakat sabahlayın ona bakınca, işte, o benim doğurduğum oğlum değildi. ²²Ve öteki kadın dedi: Hayır; fakat sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlun. Ve berikisi dedi: Hayır; fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum. Kiralın önünde böyle diyorlardı.

²³Ve kiral dedi: Biri: Bu sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlun, diyor ve öteki: Hayır; fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum, diyor. ²⁴Ve kiral dedi: Bana bir kılıç getirin. Ve kralın önüne bir kılıç getirdiler. ²⁵Ve kiral dedi: Sağ olan çocuğı ikiye bölün ve yarısını birine ve yarısını ötekine verin. ²⁶Ve çocuğı sağ olan kadın kirala söyledi –çünkü oğlu için

yüreği yanıyordu- ve dedi: Aman efendim, sağ olan çocuğu ona verin, aman onu öldürmeyin. Fakat öteki dedi: Ne benim ne de senin olsun; ikiye bölün. ²⁷O zaman kiral cevap verip dedi: Sağ olan çocuğu buna verin ve sakın onu öldürmeyin; anası budur. ²⁸**Ve kralın verdiği hükmü bütün İsrail işitti ve kraldan korktular; çünkü gördüler ki, hükmetmek için kendisinde Allah hikmeti var.** (I. Kırallar; Bab 3)

Bu 3. Babı yorum olarak üç cümlede şöylece özetleyebiliriz:

a) Süleyman dindar ve dengeli sultan demektir. Babası Davuttur. Davud din devleti manasına gelir. Demek insan, bu gibi üç özelliğe rağmen, eğer Allah'tan hikmet almadı ise, putperest ve zalimler ile akraba olabilir. Metinde, yüksek yerlerde kurban kesmek, ifadesi, putlara kurban kesmek demektir. Firavunun kızını almak ise, onun maddi medeniyetini almak manasına gelir.

b) Burada rüya, metafizik (gaybi) âlemden gelen vahiy dili demektir. Literatür olarak *din ve rüya* dili aynıdır. Bediüzzaman'ın tabiri ile vahiy âlem-i gaybın dilidir. Metinde anlatıldığı üzere; eğer dini tam uygular ve yaşarsan, ebedileşirsin ve insanlığın en iyisi olursun; yoksa o din, bir tiyatro, bir rüya ve hayal gibi sana dokunur geçer.

Metinde geçen fahişe, çifte standartlarla yaşayan, hukuk ve düzen tanımayan, dünyevilikte aşırı giden tipi temsil ediyor.

c) Demek bu gibi fahişelikten kurtulmak, dini folklor ve tiyatro bilmek gibi yanlış bir algıdan ayılmak; zulüm ve firavunlaşmayı giderebilmek için tek bir yol var; fitratı anlamak; özellikle insan, aile ve toplum fitratını ve özellikle kadın ve ana fitratını anlamak.. **Fitrat hakikati**, özellikle fitratın biyolojik alanı, özellikle kalb sahası, Allah'ın arşıdır, Allah'ın dilidir, en yüksek ilim ve hikmettir. Fahişeleri ve hukuk dışı yaşayanları bile ortaya çıkarmanın ve adalet ile hayata kazandırmanın en keskin ve verimli yoludur.

Size **fitrat kavramı** ile ilgili bir makaleyi ekte gönderiyorum.

08. 10. 2013
Bahaeddin
Sağlam

Fatır ve Fıtrat Kavramı

Bu temel meseleyi beş başlık altında anlatmaya çalışacağız. Geniş bir alanda bu kavramın anlamını ve gerçekliğini göstereceğiz; şöyle ki:

1) Sözcük Olarak Fıtrat

İslam dünyasında ve Orta Doğuda dinî kültürlerde bu kavramı çok net olarak izleyebiliyoruz.. Arapçada halk etmek, şekli ve yapısı belirgin olmayan bir şeye şekil ve biçim vermek demektir. Ahlak kelimesi de bu kökten gelir. İnsanoğlunun henüz şekil almamış plastik gibi olan psikolojisi, krater gibi donuk ve sabit bir karakter alınca ona ahlak denilir.⁶

Arapçada var olan şey, eğer sosyal ve soyut bir durum ise, onun için *halk etme* kavramı değil de, kılmak ve etmek manasına gelen *ca'l* kelimesi kullanılır. *Allah âdemi (insanoğlunu)yeryüzünde halife kıldı. (2/30)* mealindeki ayette anlatıldığı gibi.. Bakın, burada Allah yeryüzünde bir halife yarattı, denilmemiştir.. Bu evrensel ve zamanlar üstü olan hadise, ***kılmak*** kelimesi ile anlatılmıştır.

Halk etme kelimesini, Türkçede tam olarak *yaratma* kelimesi karşılar. Çünkü yaratma, özünde sonsuz olan varlığa bir şekil vermek, onu o sonsuz yapıdan yarıp koparmak ve yararlı hale getirmek demektir.

Kur’anda sıkça geçen ve Arapçanın temel bir kavramı olan ***fıtrat*** kelimesi ise, biyolojik yapı ve açılıma müsait, üreyen, gelişen yapılar için kullanılır. Kelimenin kök manasını, toprağı kazıp kuyuyu açmak, mideyi kahvaltı ile açmak (*fitur*.) orucu açmak (*iftar*) gibi sözcüklerde görüyoruz. Ramazan bayramı manasına gelen *İydül-fitur* ve Yahudilerin *Fıstıh* (özgürlük ve açılım) bayramı ismi olarak önemli bir terim manasını dahi görüyoruz. Yahudiler bu bayramda mayasız ekmek kullanırlar. Bu ekmeğe *fetiyr* denilir. Mantar, canlı ve hızlı bir şekilde büyüyüp açıldığı için ona *fitur* denilmiştir. Siğiller hem canlı, hem mantara benzediği için onlara da *tefatir* denilmiştir. Demek kelimenin kök manası, açmak ve açılmak demektir. Arapça ve İbranice, Sami dil grubunun iki geniş kolu oldukları için, aynı kelime ve kökler her ikisinde de ortaklıklar. Dolayısıyla biri diğerinden alınmadır, diye iddia etmek, dillerin yapısını ve tarihi bilmemek demektir.

“Rahman olan (her şeyi diyalektik süreç ile geliştiren) Allah’ın yaratmasında bir fütur (açık, eksik ve çatlak) göremezsin.”(67/3) “Gök patlayıp yarıldığında..” (82/1) mealindeki ayetlerde de kullanılması, bu münasebetten dolayıdır.

⁶ Avam kesime halk denmesi, onların yapısının sabit ve donuk olduğundan ve gelişmeye müsait olmadığından dolayıdır.

Gerek bitkisel, gerek hayvanî ve gerek sosyal, canlı yapılar açılmaya ve gelişmeye müsait olduğundan olumlu manada bir kavram olarak **fitrat**, dinî literatürde çokça kullanılmıştır; mesela:

“*Sen özünü, ruhunu (veçhini) dengeli bir şekilde dine (düzene, maneviyata) ver. Bu din, Allah’ın; insanları onun üzere programladığı fitratıdır; (canlı ve gelişmeye uygun, insan yaratılışına denk yaratmasıdır.) Bil ki; Allah’ın yarattığında değişiklik (tebdil: diğer bir tabir ile başka bir şeyin onun yerini doldurması) yoktur. En değerli ve en doğal düzen, Allah’ın bu yaratmasıdır. (Çünkü bunda, ebediliğin garantisi olan sonsuzluk ve soyut değerler vardır;) fakat insanların çoğu bunu bilmiyorlar.*” (30/30)

Çünkü insanların çoğu, sonsuzluğu ve soyut manevi değerleri anlayacak seviyede değiller.

İşte bu izahattan anlaşılıyor ki; ex nihilo = mutlak yokluktan yaratmak, yoktur. Çünkü gördüğümüz ve bildiğimiz bütün varlık çeşitleri bir çeşit sonsuz olan *enerjiden* ve enerjiye suret veren *yazılımdan (bilgi ve bilinçten)* ve onu canlılık ile geliştiren *tekâmül* eğiliminden ibarettir. Bu izah tarzı, dini literatüre de tam uygundur. Çünkü din, bu üç temel kavrama **kudret, ilim ve irade** diyor.

Lem’alar kitabında, Allah’ın kudretinin bir yansıması olan enerji (kuvvet), eşyanın form ve sureti olan ilmi kalıba sürülür, madde olarak ortaya çıkar, deniliyor. Evet, bu üçlü literatür ile bütün varlık boyutları tam olarak anlaşılır.

Bazı dindarların, *Allah yoktan var ediyor*, demesi; ilmî ve soyut olan a’yan-ı sabiteden ve şekilsiz, bir çeşit soyut olan kudretinden var ediyor, demektir. Yani madde ve mevcut formlar ezeli ve ebedi değildir, demek istiyorlar. Yoksa dinî literatürde yokluk kavramı olmadığı gibi, dinî metinlerde de böyle bir ayet ve söz mevcut değildir.

Kelam âlimleri, Allah’ın özgün varlığı ile onun yarattığı âlemi birbirinden tamamen ayrı gördüklerinden, ilimler tarafından hiç anlaşılmayan ve çoğu zaman yanlış anlaşılan böyle bir söylemi geliştirmişlerdir.

Fakat İbn Arabî ve Celaleddin-i Rumi gibi arif insanlar; varlıklar, Allah’ın isimleridir, demişler. Nitekim kelamcılarda; *Allah’ın kendisi ile isimleri birdir.*⁷ diye bir söylem vardı. Fakat daha sonra; Allah’ın isimlerinden maksat Arapça sözcükler, diye anlaşılınca bu ontolojik mana kayboldu. Onun için İbn Arabî, Gazalinin aksine; felsefeciler yetersiz, kelamcılar tutarsız, demiştir.⁸ Maalesef tarihte birçok yersizlikler ve tutarsızlıklar var. Mesela; Allah, Rahman, Rahim sözcükleri nasıl Allah’ın kendisi olabilir, diye bir sürü anlamsız tartışmalar tarihte yaşanılmıştır.

⁷İşaratül-İ’caz, 33. Ayetin tefsirinde: “Ehl-i Sünnete göre isim ile müsemma aynıdır.” diye bir alıntı geçiyor.

⁸ Gazali, kelamcılar, yetersiz, felsefeciler tutarsızdır, diye kitaplar yazmıştır. Kelamcılarının yetersizliğini tasavvuf ile kapatmaya çalışmıştır. İbn Arabî ise kelamcılar tutarsız, felsefeciler yetersizdir, demiş; dinî metinler, keşfi bilgiler ve felsefe desteğiyle yeni bir ontoloji oluşturmuştur. İbn Arabî ve Mevlana’nın görüşü gerçeğe ve bilimlere daha uygundur. (Bu bilgiyi bize ders veren Dr. Ekrem Demirli’ye teşekkür ederiz.)

2) Mahiyet Olarak Fıtrat

Fıtrat, her ne kadar daha çok biyolojik oluşumlarda kullanılan bir kelime olsa da; bütün varlık bir açıdan canlı olduğundan bütün kâinata da Allah'ın fıtratı (canlı olarak yaratması) denilir.

Evet, ilk patlama, adeta sonsuz bir enerjinin açılımıdır. Bu enerji, ilk önce madde ve anti maddeye ayrıldı; simetrik bir yapı ortaya çıktı. Fakat bunun tam bir canlılığa doğru gelişmesi için bu simetride bir çatlak, bir bozulma, bir açılım meydana geldi. Madde anti maddeyi imha etti.⁹ Evet, her bozulma, yeni bir açılım ve gelişmenin bir adımıdır. Yaradılışın ilk başından bugüne gelişine kadar, trilyonlarca aşama gerçekleşmiştir.. Hepsi de tam bir gelişmeyi ve canlılığı netice verdiği için diyebiliriz ki; yaratmak, fıtrat ve program kurmak, sonsuz bir bilgi, bilinç ve bilişim ile olmuştur. Onun için çağdaş bir İslam âlimi, *Sonsuz bir ilme sahip olmayan; kâinatı yaratamadığı gibi, kâinat içinden hiçbir varlığı da yaratamaz*, demiştir. **Yaratan bilmez mi?! Evet O, latîfir (soyut varlığa sahiptir) ve habîrdir (soyuttan somut yaratmada ustadır.)** (67/13) mealindeki ayeti delil olarak göstermiştir.

Genetik yapılar ile oynamak, fizikî oluşumları yönlendirmek, yaratmak demek değildir. Ayrıca bu oyunlar ve yönlendirmeler, sonsuz bir ilme dayanmadığı için çoğu zaman sakat neticelere sebep oluyor. GDO'lu ürünlerde gördüğümüz gibi.

Hulasa: Hayat demek olan *fıtrat*, sonsuz bilgi ve bilince dayanıyor. Fıtrat, eşyanın temel özelliği demektir. Fıtrat da eşyayı, sonsuz bilinç içeren bu özelliklerde yaratan demektir. Bu bilgi ve bilinç, fizik dünyada birlik, denge ve bütünlük olarak görünüyor. Canlılar âleminde eko sistem ve biyolojik yapılar olarak gözüküyor; insanlık âleminde ise, din ve vahiy olarak tecelli ediyor.

Amerika'nın eski başkanlarından Bill Clinton'ın, *Biyoloji özellikle genetik yapı Allah'ın dilidir*, sözü çok isabetli bir tespittir. Ve yukarıda geçen Rum suresinin 30. ayetinin güzel bir tefsiridir.. Buradan anlaşılıyor ki; dindarlar, dini Biyoloji (hayat) ve fıtrat manasından koparıp, kuru ve anlamı anlaşılmayan sözcüklere ve sloganlara indirdiğinden dolayı, bu çağda geriliyorlar. Evet, vahiy ile gelen kitapları ve İslamiyeti fıtrat ile eşdeğer görmeyenler, dinlerini hu rafeleştirmeye ve içi boşaltılmış sade sözcüklere indirmeye mahkûmdurlar. Çünkü din, İlahî yasalar ve müspet fenler, aynı hakikatin üç farklı ismidirler.

Amerikalı bir bilim adamı¹⁰ Biyolojiyi ve canlılığı özet olarak şöyle tarif ediyor: *Hayat beslenme, temizlenme, kayıt, üreme, gelişme ve sanat (güzellik) demektir.*

⁹Madde ve anti madde ontolojik olarak birbirine karşıt değil. Çünkü ikisi de madde ve somutturlar. Aralarındaki fark birisinde artı değer merkezdedir; diğesinde etraftadır. Demek somut olan maddenin asıl ontolojik karşıtı tam soyut olan manadır.. Ayrıca diyalektiğin çatışmalı ve gelişmeli sürecinde zıtlar birbirini yok etmezler; sadece birbirini tamamlarlar. Yani madde, anti maddeyi destekleme yerine onu yok ettiğine göre, bunlar birbirinin ontolojik karşıtı değildirler. Nitekim iyi kötüyü yok etmiş değildir. Çünkü iyi kötüyü yok etmez. Burada sadece daha iyi olan, az iyi olanı yok eder. Ki kalite kanunu gereği olan bu durumu biz tabiat âleminde her zaman görüyoruz.

¹⁰ Edgar Morin, Kaybolmuş Paradigma.

Demek dindar bir toplumun eğer ekonomisi düzgün değilse; maddi ve manevi temizliğe dikkat etmiyorlarsa; sosyal hafızaca aktif ve canlı değilse; o toplum kendini yenilemiyorsa; gelişme göstermiyorsa, sanatsal güzellikler ortaya koyamıyorsa o ölü sayılır.

Küçük İki Hatırlatma

a) Yahudilere hitaben söylenen *Ölüler idiniz; Allah sizi diriltti.* (Bakara, 56) mealindeki ayetin bir manası budur.

b) Gürültü, iletişim bombardımanı, putperestlik, aşırı tüketim, öyle müthiş kötü bir kirliliktir ki; hayat denilen bu güzel gülün son dört özelliğini çöpe atıyor.

3) Batı Literatüründe Fıtrat

Batılılar, genel olarak maddeye, uzayan nesne manasına gelen *mater* demişler. Arapçadan gelen *madde* kelimesi de uzayan manasına geliyor. Aristo, başta madde olmak üzere, biçim ve şekil alan, daha doğrusu suret ve mahiyet kazanan varlıklar, iki şeyden oluşur, demiştir. Biri, odun (asıl malzeme) manasına gelen heyuladan (saf, formsuz enerjiden;) diğeri bu enerji içine girip ondan oluşturduğu nesneye kendi özelliğini veren form manasındaki fizikten.. Müslümanlar buna suret; Latinler buna natura demişler. Natura kelimesinin etimolojisi yabani, doğal, avlanılabilir (nêçêr) saha demektir. Büyük bir ihtimal ile eşyanın ve nesnelerin form ve sureti olan ve eşyanın özünü oluşturan, bir nevi ruhu olan *physic*, ruh ve psikolojik boyut manasına gelen *psike* kelimesi ile aynı kökten gelmez.

Yani fizik eşyanın maddesi, artı görünen özelliği demek olan yazılımdır. Bu yazılım, ruhlu olmayan varlıkların bir nevi ruhudur. Mesela kalemlik manası, metal, plastik ve mürekkebe bir form verir; onun bir nevi ruhu olur. Bu manevi yön, aslında soyuttur ve soyut bir boyut olan nesnenin özelliğini oluşturur; İslam âleminde *suret* kelimesi ile ifade edilmiştir. Yani suret kelimesini fizikî yapıyı ve formu, biçim ve şekil kelimeleri ile tercüme etmek doğru değildir. Biçim ve şekli, suret ve *physic* kelimeleri ile değil de, görüntü ve vizyon kelimeleri ile tercüme etmek daha doğru olur. İsrâ suresi, 85'te geçen *şakile* kelimesi, şeklin kendisi demek değildir. İnsana şekil ve biçim veren suret demektir. Suret, tam bir tanım sayılan belirleyici haddi (tarifi) sağlayan temel özelliklerden oluşur. Mantık ilminde buna tasavvur denilir. Vizyon ve biçim ise tam tanımı sağlayamadığı için ona hadd denilmiyor; sadece resim deniliyor.

Evet, maddenin ve enerjinin içine suret ve formu girince; bu madde ve formdan oluşan eşyaya mana ve özellik katar. Bu mana ve özellik onların bir nevi ruhu olur. Bu seviye tam soyuttur. Bu seviyeden sonra eğer o madde ve varlıkların içine psike (somut yazılım ve program) girse onlar, tam canlı olur. Kur'an birinci seviye için birçok ayette, ***Allah gökleri ve yeri halk eden yani yaratandır,*** diyor; halk etme kelimesini kullanıyor. Eğer, göklerin ve yerin ruhlu, canlı ve melekler ile dolu olan yapısına dikkat çekmek maksadında ise, ***Allah göklerin ve yerin Fatıradır; melekleri kendine elçi ve hizmetkâr yapar.*** (35/1) der; evrensel yazılımı, varlığın iç ve derin boyutunu insanlara anlatır.

Aristo'nun önemli bir izleyicisi olan İbn Sina, maddenin aslı olan enerjiyi ve heyulayı ezeli olarak kabul ettiğinden ve Allah'ın öz varlığını tamamen soyut olarak bildiğinden Allah için, bütün form ve fizik âlemi bize hibe eden manasına gelen *Vahibus-suver* ismini kullanır.

Yasa ve temel özellik manasına gelen *nomus*¹¹ (isim) bir şeyin fiziği ve temel doğası demektir. Kuru bir sözcük manasında değildir. İslam literatüründe bu namus kavramı, başta insanlık âlemi olmak üzere her şey ile iletişimi sağlayan ve onlara manevi form veren Cebrail, vahiy ve tabiat manasına gelir. Nitekim zina, haksızlık ve anarşizm, bu yapıyı bozduğundan zinaya, sorumsuzluğa ve hak ihlallerine namussuzluk denilmiştir.

Water Porzig bu hakikati şu fıkra ile dile getiriyor: "...Tesadüfen astronomi konusunda bir konferans dinleyen bir köylü, 'gezegenlerin yörüngelerinin hesaplanabileceğini anlıyorum' demişti; 'fakat Tanrı aşkına, onların isimlerini nasıl öğrendiler acaba?' Ona göre bu isimler bir **nomos** (anlaşma ve gelenek) ürünü değil, gök cisimlerinin tabiatı ve özüyüdü (**Physis**)..."

4) *Gündemde Tartışılan Fıtrat Kavramı*

Dil ve Tarihi çok iyi bilen; fakat Ontolojiyi ve dinî metinlerin yorumunu bilmediğinden ateist olan Sevan Nişanyan Beyefendi, kendisinin kafasını da, başkalarının kafasını da karıştıran, seviyesiz ve adeta saldırı metni olan bir yazıyı facebook'ta yayınladı. Özeti şu:

a) Tanrı yoktur; eğer varsa da keyfi olarak yaratan biridir. **b)** Fıtrat kelimesi birçok manaya geldiğinden İslam kültürü tutarsızdır. **c)** İslam kültürü, orijinal dinî bir literatür değildir; eski dinlerden çalıntıdır.

d) Yaradılış, kendi kendine bir varoluştur; pasif bir durumdur. Yaradılış ise kuru bir iddiadır. **e)** Dinî literatürü çöpe atın; asıl bilim Aristo Babanın söyledikleridir.

Bu yazının ilk üç kısmında galiba gayet net olarak görüldü ki; Sevan Beyin kafası karışıktır; yüzeysel görüyor; materyalizmin etkisiyle, bilgileri ruhsuzdur. Bu yazı, bütünü ile ona çok net bir cevap olduğu gibi; şurada şu gelen beş ilke ve bilgi ile de onu ve okuyucularını kaostan ve kafa karışıklığından kurtarmak isteriz.. Şöyle ki:

a/a) Eğer kendisi, varlığın iki temel özelliği ve güzelliği olan: standart, düzenli, bilinçli *yasaların* yanında; özel irade ve müdahaleye sahip, sonsuz varlıkları sonsuz bilinç okyanusunda yöneten, yetkin bir *güç ve iradeyi* bilseydi; ifadede farklılıkları olsa da; insanlığın en temel bir değeri ve dayanağı olan *aşkın ve içkin bir Tanrıyı* inkâr etmezdi.. Absürtlük ve değersizlik demek olan materyalizmin çukuruna düşmezdi. Dil ve tarih bilgisini kullanıp kutsal dinî metinleri doğru olarak anlar; ve yanlış anlayan cahillere bir cevap verirdi.

Fakat maalesef kendisi, Hz. İsanın olağanüstü yapısıyla alay edip, bu alay üzerinden Allah'a hakaret ediyor. Çünkü İsanın iki temel özelliğini bilmiyor. Bütün Hıristiyan tarihine hakaret ediyor. Hâlbuki bütün İncillerde İsanın bu iki yönü tekrarlar vurgulanır: İsanın bir yönü yani

¹¹ Arapça ve Türkçede geçen "namus" kelimesi bunun aynısıdır. Genellikle namus, insan ve ailenin, özgün ve asıl varlığını korumak manasına gelir.

bedenî ve beşerî yönü, İncillerde “*insanoğlu*” ile ifade edilmiştir. Luka İncilinin başında Yusuf’un oğlu olarak da aktarılmıştır.

İsa, bu yön itibarı ile acıkmıştır, üzölmüştür, asılmıştır. İsanın ikinci yönü ise, adeta olağanüstü bir ruh, bir logos yani varlığın ve hayatın bilinci olmasıdır. Mucizeler gösteren, yasalar üstü birçok icraatta bulunan, soyut, ruhanî bir yapıdır. Bu boyutu ile Allah’ın oğludur. Yani ürünüdür. Nitekim yine Luka İncilinde İsanın soy kütüğü, Âdeme varır, Âdem de Allah’ın oğludur, denilir.

Evet, Âdemiyet ile ifade edilen insanlığın dili ve soyut değerleri öğrenmesi, arketipal ve kollektif, soyut bir yapı olduğu gibi; İsa (varlığın mantığı ve ruhu) ile ifade edilen din ve vahiy de kollektif, evrensel, soyut bir ruhtur.

Kur’an, İsanın birinci boyutunu *Meryem oğlu İsa* deyimi ile ifade eder. Onun ikinci boyutunu ise, *İsa Allah’tan bir kelime (söz, logos, mantık) ve ondan bir ruhtur, (4/171)* mealindeki ayet ile gösterir. Âdemiyet ve İseviyetin bu soyut boyutlarını Al-i İmran, 59’da şöyle anlatır:

“Allah katında (soyut âlemde) İsanın (dinin) misali, Âdemin (dil ve medeniyetin) misali gibidir. Onu topraktan yarattı. Allah bir şeye ol der; o şey tedricen oluverir.”¹²

Evet, tarihî geleneğe göre Hz. Meryem hiçbir insan ile evlenmemiştir. Fakat İncil’e (Matta, 13) göre; İsa ile beraber dört çocuğu daha vardır. İşte bu dört çocuk İsa’nın bu manevi boyutunun kardeşidir. İsimleri de şudur: Yahuda, Yusuf, Simon ve Yakub.. Yahuda kadim Yahudi kültürünü, Yusuf Arap İslam kültürünü, Simon Avrupa medeniyet ve kültürünü, Yakub ise genel insanî medeniyet ve kültürünü temsil ediyor. Evet, bu dört manevi değeri, aynen din gibi, Allah’ın insanlığa bağışladığı rahmeti ve özel ikramlı bir ürünü ve ödölüdür. Bu kültürler içinde Avrupa medeniyeti bir mum gibidir. Çünkü *simon* kelimesi mum demektir.

Evet, Hz. Muhammed de hiçbir felsefe ve okul ile evli değilken İsa gibi mucizevî bir Kur’anı doğurdu. Mevlana, *Eğer gerçekten sen de Meryem olursan, sen de bir İsa doğurabilirsin*, diyerek bu hakikate işaret ediyor. Müslümanlar için İsanın yerini Kur’an dolduruyor. Kur’an zahiren Arapların dili, malumatı ve geleneklerinden oluşuyor. Adeta Arap ürünüdür. İsanın Yusuf oğlu olması gibi.. Nitekim Arap kelimesi de Yusuf kelimesi de güzel demektir. Fakat Kur’an, Meryem gibi dişil ve edilgen bir kalbe sahip olan Hz. Muhammed’e ilka edilen bir ruhtur, Allah’ın oğlu yani ürünüdür. Mucizedir ve mucizeler gösterir.

b/b) İşte Sevan Bey, böyle olağanüstü manaları bilmediğinden, her arabayı kendi arabası sanan çocuklar gibi; İslam kültürü çalıntıdır, diyebiliyor. Yasalar ve o yasaların istisnai durumları gibi en temel bir bilgiyi bilmediği için bu şekilde çocuklaşıyor. Veya soyut değerleri bilmeyen bir avam gibi davranıyor.

¹² “Allah Âdeme ol, dedi. O da oluverdi” denmesi gerekirken Kur’an bu 59. ayette “Allah ona ol dedi. O da süreklı oluveriyor” demiştir; bu ise yanlıştır.” diyerek Arapça bilen bazı Hıristiyanlar, Kur’anı karalamak istemişlerdir. Ayetin tarihî değeri de evrensel bir hakikati anlattığını anlamamışlardır. Hâlbuki bazı Apokrif İncillerde; *Âdem İsa sayesinde ekmek yapmayı öğrendi*, mealinde bilgiler var. Evet, gerçek medeniyet ve düzenli hukuk içinde yaşamak, sanayi ve ticareti geliştirmek ancak semavi dinler ile gerçekleşmiştir.

c/c) Dil uzmanı olduğu halde ya materyalizmin sonucu olan kafa darlığından veya ce-haletinden, neden bir kelimenin birçok manaya geldiğini anlamıyor. Misalimizde olduğu gibi; fitrat kavramının temel manalarını inkâr ettiğinden, basit dil ilişkilerini de anlamamıştır.

d/d) Yaradılış, yaratılış kelimesinin başka bir telaffuzu olabileceği gibi; bu iki kelime eğer farklı ise; yaratılış, aktif İlahî yaratma manasına gelir. Yaradılış ise o aktif yaratma eyleminin edilgen şekli demek olur. Bir şeyin edilgen şekli varsa, mutlaka ona etki eden bir boyutu da vardır. Sevan Bey, maalesef Allah'ı ve yaratmayı inkâr ettiği için bu basit dil bilgisini dahi bilememiştir.

e/e) Bütün bunları bilmediği gibi; değerli bir âlim ve kâşif olan Aristo'nun fizik kavramını ve o kavramın soyut boyutunu anlamamıştır. Çünkü insan zekâsı ve düşüncesi öz yapı itibarı ile soyuttur ve soyutlama ile çalışır. Fakat materyalizmde soyut değerler olmadığından, materyalist insanın soyutlama yeteneği kaybolur, zihni yeteneği ilkelleşir.

Bu bölümde önemli bir hatırlatma:

Eşyanın, canlıların, özellikle insanın fitratı, sibernetik dengeye dayalıdır. Denge adeta her varlığın özü ve ruhudur. Bütün semavî dinler aslında adalet denilen bu denge üzere kuruludurlar. Nitekim İslam demek, aşırı uçları, ifrat ve tefriti kaldırıp hayattaki farklı uçları birleştirmek ve barıştırmak demektir. Aslında Yahudilik de devlet, hukuk ve şeriat demek olan Musa ile beraber; maneviyat, velayet ve bilgelik (kohen) demek olan Haruna dayanır. Hıristiyanlık da insanoğlu olan İsa ile beraber; logos, kelam ve İlahî mantık demek olan evrensel İsaya dayanır. Onun için İslam, vahiy ile gelen bütün semavi dinlerin ismidir. Fakat zaman içinde ihtiyaca binaen, Yahudilik genelde devlet ve şeriatı esas almıştır. Hıristiyanlık da ruhaniliği ve İsanın evrensel manevi şahsiyetini esas almıştır.

İşte “*Her çocuk İslam (denge) fitratı üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır. Veya Mecusileştirir.*” mealindeki hadisin manası budur. Yani asıl ve doğal olan denge ve orta yoldur. Fakat sonra insanlar uç taraflara, ifrat ve tefrite kayarlar. Demek bu hadiste Yahudilik ve Hıristiyanlık dini kötüleniyor değildir. Sadece İslamiyetin daha güzel ve daha canlı olduğu vurgulanıyor. Ki; bu denge ve orta yol o iki dinde de asıl olarak vardır. Nitekim Yahudilerin ve Hıristiyanların Mesihî beklentileri bu hakikatin ifadesidir. Ayrıca İsevilik, Yahudiliğin manevi ve ruhani eksikliğini kapattığı gibi; Protestanlık da Hıristiyanlığın dünyevî hayat açığını kapatmıştır. Genel manada İslam dünyaya egemen olmuştur.

Hadisin detaylı yorumu şöyledir: **1)** Doğmak fitratın ta kendisidir. İslam dünya-ahiret, madde ve ruhu bir gördüğü için doğuma İslam fitratı denilmiştir. **2)** Fakat ana-baba (çevre ve inanç ilkeleri) onu ya Yahudi (maddi) yapar. Veya Hıristiyan (ruhanî) yapar. Veya Mecusi (iki zıddın ortasında kalan) yapar. **3)** Demek her üç durum da fitrat değildir.

5) Antik Çağda Fitrat Kavramı¹³

¹³Bu konudaki literatürü bize temin eden Dr. Kazım Önder'e teşekkür ederim.

Antik Çağ varlığı, geçmiş ve geleceği, hayat ve ölümü, dünya ve ahireti, ihtiyaç ve aşkı kuşatacak şekilde **fitrat** kavramını o kadar güzel anlatmış ki; biz bu hakikati anlatan metinlerini tam anladığımızda; onların ilerici ve bizim gerici olduğumuzu görmüş oluruz. Maalesef, 4-5 bin yıllık o eski dil kaybolduğundan, biz onları ilkel ve geri kabul ederiz; kendimizi de ilerici ve gelişmiş biliriz.

Onların dili; misal, edebî tasvir, arketipal literatür demek olan **mitoloji** ile anlatım idi. Biz bu dili çoğunlukla bilmediğimizden o bilgilere hurafe gözüyle bakıyoruz. Ve başta Tevrat olmak üzere dinlerin dili de buna yakın olduğundan maalesef bugün için insanların çoğu, dinî bilgileri ya yanlış anlıyor veya hurafe olarak algılıyor. Mutlak manada varlıktan, hayattan, değerlerden kopuyor. Başsız ve dipsiz bir anarşizme düştüğünden normal hayvanlar kadar dahi hayatını, hedefine ve lezzetine vardırılmıyor.

İşte size varlığı, hayatı, fitratı anlatan mitolojik bir metin:¹⁴

“Psykhe, bir Kralın üç kızının en küçüğü ve en güzeli imiş. Gerçekten o kadar güzel, o kadar alımlıymış ki, herkes Afrodit’i bırakmış, ona tapınmaya başlamış.

Afrodit mabedinin sunakları artık bomboş ve herkes hediyelerini Psykhe’ye götürüyormuş. Binaenaleyh aşk tanrıçası Afrodit küplere binmiş, kıskançlığından çatlıyormuş. İntikam almak için iş başa düşünce oğlu Eros’a gitmiş ve Psykhe’yi dünyanın en çirkin erkeğine âşık ederek Psykhe’ye cezasını vermesini istemiş.

Eros da annesinin isteğini yerine getirmek için hemen yola koyulmuş. Eros kim? Aşk tanrısı, Eros, Ares ve Aphrodit’in oğludur. Eros, annesi Afrodit gibi dünyaya güzellik ve neşe yayan, insanların gönüllerini aşk ateşi ile yakan, mutluluklarını veya bu şekilde sonlarını hazırlayan bir karakter. Sırtındaki bembeyaz kanatlarla uçarak dünyayı dolaşır geçtiği yerlere çiçek kokuları saçarak, elindeki oklarla insanları kalplerinden vurur onları birbirlerine âşık edermiş.

Psykhe’yi bulduğunda, çok mağrur ve kimseye âşık olmamakla övünen bu genç kıızı, dünyanın en çirkin, en kötü erkeğine âşık etmeye niyetliymiş ancak kalbini nişan alarak oku atmak üzereyken Psykhe’nin güzelliği aklını başından almış. Onu başkasına âşık etmek isterken kendisi âşık olmuş. Oku kullanmaya çalıştığında ise hedefini vuramamış. Bunun sonucunda Psykhe’i annesinin gazabından kurtarmak ve onunla birlikte olabilmek için bir plan hazırlamış ve tanrıların habercisi Hermes’den yardım istemiş. Psykhe’in annesi ise ertesi gece rüyasında tanrı Hermesi görmüş. Tanrı ona bir haber getirmiş, kızının kaderi bağlanmış demiş.

O tanrılar tarafından çirkin bir yılanı eş olarak uygun görüldü. Ertesi günün alacakaranlığında denize bakan yüksek bir kayanın üzerinde gece karası elbiselerle bekleyecek ve eşi onu gelip alacak. Ölümlüler, Tanrıların isteklerine nasıl karşı çıkabilir, neticede Psykhe kaderine boyun eğerek denilenleri yapmış ve kayanın tepesinde yeni eşini beklemeye koyul-

¹⁴ Bu metnin ardından bütün detayları ile onun yorumunu göreceksiniz... Antik çağın, varlığı anlamada bizden daha iyi durumda olduğunu anlayacaksınız.

muş. Bulutlar gelip onu sarmaladığında ve büyüdü bir uykuya yatmasını sağladıklarında o hâlâ yeni eşini görmeye çalışmaktaymış. **Psykhe gözünü Eros'un muhteşem sihirli sarayında açmış.** Bu saray uyuyan bir ormanın ortasında kurulmuş, muhteşem fakat ıssız bir saraymış.

Eşi akşam geliyor ama içerde ışık olmasını istemiyormuş. Psykhe her ne olursa olsun tanrıların isteklerini yerine getirmekte kararlı bir şekilde mumları söndürüp yeni eşini yatakta beklemeye başlıyor, gece Eros geliyor ve eşine güzel sözler söylüyor ama kendini tanıtmıyor, aşk tanrısı olduğundan bahsetmiyormuş. Sihirli sarayda bir insanın isteyebileceği her şey varmış. Fakat Psykhe'nin tek istediği kendisini deliler gibi seven bu delikanlının yüzünü görmekmiş. Fakat Eros bunu kabul etmiyormuş, **gece hep karanlıkta geliyor ve güneş doğmadan da gidiyormuş, akşamları sarayda ateş ya da mum yakılmasını yasaklamış.** Psykhe ne kadar yalvarsa da fayda etmemiş. "Aşkımızın sırrını kalbinde taşıdığın sürece mutlu olacaksın" demiş Eros "Beni görmeyi aklından bile geçirme, kim olduğumu ya da kimin oğlu olduğumu öğrenme, bilmeden tanımadan beni körü körüne sev. Senden gizlenen şeyleri öğrenmeye çalışarak mutlu olma fırsatını elinden kaçırma." Ve Psykhe de bunu kabul etmiş. Eros'u görmeden kim olduğunu bilmeden, körü körüne sevmiş. Birlikte çok mutluymuşlar. Ancak böylece geçen bir süreden sonra Psykhe gündüzleri çok sıkıldığından, kocasına dert yanmaya başlamış. Ailemi özledim filan demiş. Eros da en sonunda Psykhe'ye kız kardeşlerini saraya getireceğini söylemiş. Yalnız bir söz istemiş, geldiklerinde onların laflarını dinleyip, gereksiz bir eylemde bulunmayacaksın.

Kız kardeşler gelince onu özlemlerle karşılaşmışlar. Hepsi birbirini çok özlemiş, Psykhe'yi çok da merak etmişler, bir sürü sorular soruyorlarmış ve duyduklarıyla dehşete düşüyorlarmış. Psykhe, kocasını sadece geceleri yanında bulduğunu ve asla yüzünü göremediğini ama çok iyi kalpli bir insan olduğunu ve onu çok sevdiğini anlatınca **kız kardeşleri gayet fesat bir fikir üretmişler.** Belki de Psykhe'nin kocası gerçekleri saklamaya çalışan bir canavardı ya da o kadar çirkindi ki bundan çok utanıyordu... Fesatça fikirlerinin ardından, Psykhe'nin kafasını bir sürü sorularla doldurmuşlar ve ona **bir gece kocası uyurken bir hançer alıp mum ışığında bakmasını söylemişler.**

Psykhe'nin aklını bu sorular kemiriyormuş ve akşam merakına yenik düşmüş, kocası uyuşmuşken eline bir mum, bir de canavarsa ve uyanıp saldırırsa diye hançer alıp kocasının yüzüne doğru eğilmiş. **Güllerle kaplı bir yatakta yatan dünyanın en yakışıklı, en mükemmel erkeğini, kocaman beyaz kanatlarını ve yanında duran bir okla yayları görmüş.**

Kocasını aşk tanrısı, Eros idi. Psykheadeta büyülenmiş ve kocasına bir kez daha âşık olmuş. **Bakarken, elindeki mumu unutmuş ve dalgınlığından mumdan kızgın bir damla Eros'un kanatlarına damlamış. Damlanın verdiği sıcaklıkla uyanan Eros, ondan istediği tek şeyi de yapmayan Psykhe'yi görünce hayal kırıklığına uğramış ve pencereden uçarak onu terk etmiş.**

Psyche ne yapacağını şaşırılmış, teker teker tüm tanrılara gidip Eros'u ona geri dönmesi için **ikna etmelerine yalvarmış, fakat Eros, Olympos Dağı'nın tepesinden Psykhe'yi sadece seyrediyormuş. O'nu hala çok seviyormuş fakat yaşattığı hayal kırıklığını unutamıyormuş.** ”

Psyche, son şansı olarak kendisinden nefret ettiğini bildiği Afrodit'e yalvarmaya gitmiş. Afrodit ise onu soğuk ve düşmanca bir gülümseyişle karşılamış ve onun iyi bir eş olup olmayacağını test edeceğini söylemiş. Psykhe'ye yapmadığını bırakmamış. Önce bir sürü tahılın içinden tane buğdayları ayırtmış (neyse ki karıncalar yardımına koştu), sonra da gidip altın koyunların tüylerini kırpmasını istemiş (bu vahşi koyunları kırpması ve yünlerini eğirmesi için çoban yardımcı oldu ve öğlen hepsini kavalıyla uyuttu), son olarak da Hades'in karısı Persephone'dan büyüülü güzellik kutusunu almasını ama ne olursa olsun kutunun içine bakmamasını söylemiş.. Maalesef Psykhe bir kez daha merakının gazabına uğramış ve zor da olsa alabildiği kutunun içini açıp bakmış. Kutunun içindeyse gözle görülebilir bir şey yokmuş; sadece ölüm uykusu... Psykhe orada uyuyakalmış ve nefes alıştı durmuş. Eros olanlardan habersiz, bu süre zarfında aşkından daha fazla ayrı kalamayacağına karar vererek onu aramaya koyulmuş. Psykhe'i annesinin sarayında bulmuş ve O'na ulaşmaya çalışmış ama Aphrodit buna müsaade etmemek için kendi oğlunu bile zincire vurmuş. Bunu gören Zeus artık daha fazla dayanamamış ve Eros'u yanına çağırılmış. Buna bir son vermesini, artık onu affetmesini söylemiş. Eros, gidip Psykhe'yi alıp Olympos Dağı'na getirmiş. Aphrodit her ne kadar bu birleşmeye karşı çıksa da tanrıların Kralının gazabından korkarak itiraz edememiş. Zeus'un önünde Psykhe'ye önce Ambrosia (tanrıların/ölümsüzlerin yiyecek/içeceklerinden biri. Bir de şaraba benzer bir şey içiyorlar adı Nektar) içirip ölümsüzlüğe kavuşturmuşlar, sonra da Psykhe ile Eros evlenmiş. Tanrı ve tanrıçaların arasında sonsuza dek mutlu yaşamışlar.

Varoluş ve hayatın özü ve izahı olarak Bu Hikâyenin Yorumu ve İzahı

Bu hikâyede geçen kral, her şeye egemen olan Allah'tır. Burada birkaç sefer "tanrılar" ifadesi geçiyor. Bu ise dinî literatürde melekler demektir. Çünkü tabiat âlemindeki her canlının, her varlığın ve gücün temsilcileri ve bilinçli boyutları var. Eski insanlar tabiata, canlılara ve sürekli olan bazı güçlere tapmışlar için, bunları bilinçli olarak temsil eden meleklerle tanrılar demişlerdir. Tanrı, tapılan varlık demektir. Evet, eskiden herkes tabiata ve hayata tapardı. Tabiat ve hayata özellikle çok güzel olan dişilik ve aşka (Afrodit'e) tapıyorlardı. Fakat insanlık bunun geçici olduğunu anlayınca, dinler sayesinde ölümsüz olan ruha (Psykhe'ye) tapmaya başlamışlar.

Hikâyede geçen kralın üç kızından biri; cansız, fizik âlemdir. Diğeri saf can olan ruhtur. Üçüncüsü ise, madde ve ruhun birleşmesi ile ortaya çıkan hayat ve aşktır. Birinin ismi, Psykhe, diğerrinin ismi Afrodit'tir. Bir kızın ismi ise hikâyede geçmiyor. Burada kız, ürün ve güç demektir. Evet, Cenab-ı Allah; kudret, ilim ve iradesiyle her şeyi yaratır ve yönetir.

Afrodit'in oğlu olan Eros ise, somut ve maddi olan biyolojik boyut demektir. Afrodit bu hayatın aşk ve soyut boyutu olan aşkı temsil ederken Eros hayatın kendisini temsil ediyor. Eros (hayat,) Ares (savaş) ve Afrodit'in (aşkın) oğludur. Evet, Ares (savaş) ve Eros (hayatın somut boyutu) zahiren eril ve güçlü oldukları halde; Afrodit (aşk ve barış) daha çok egemendir. Çünkü hayatın özü; birlik, barış ve aşktır.

Yani Eros (görünen somut hayat) dünyaya güzellik ve neşe yayar. Aşk ateşini yakar. İnsanları ya mutlu veya bedbaht eder. Hayat (Eros) dünyanın her tarafına yayılmış, bazılarını çiçek ve kokularla evlendirir, bazılarını da aşk okuyla birbirine âşık eder; daha çiçek ve kokuya gerek kalmaz. Eros'un kanatları beyazdır. Bu ise hayatın üst seviyesinin sembolüdür. Çünkü hayatın tümü demek olan uçan atın (Pegasus) kanatları bazen kara, bazen beyazdır.

Eros (hayat) Psykhe'yi bir çirkine (verimsiz ve kötü bir âleme) âşık etmeye çalışırken kendisi ona âşık olur. Yani somut dünyevî hayat aslında ruhanilik ve maneviyatı bozan bir şeydir. Fakat ruh ve maneviyat (Psykhe) o hayatın içine girince o kadar güzel ve verimli olur ki; dünya adeta sonsuzluk âlemi olur.

Eros ile Psykhe'nin evliliği melek ve peygamber demek olan Hermes sayesinde gerçekleşir. Evet, sağlıklı bir din olmadan gerçekçi bir ruhanilik ve maneviyat olamaz. Hayat tatlı bir aşk seviyesinde yaşanamaz. Hermes'e yalvaran, Psykhe'nin anasının karakterinin anlatılmaması, ruhun nesnel ve somut boyutunun mahiyetinin hiç anlaşılmadığı ve anlaşılamayacağı demektir. Ana, maddi çevre demektir.

Ruh tek başına kalınca adeta kaderi bağlanmış verimsiz bir durumdadır. İşte bu durumdan kurtulması için madde ile evlenmesi gerekmiş; madde ile evlenince önce ilk canlılar (yılan gibi) ortaya çıkmış. Yılan ve balık hayatın ilkel seviyesinin sembolüdürler. Balık bu seviyenin iyi tarafını, yılan ise kötü tarafını temsil eder. Ve Psykhe 50 milyon yıl sabretmiş; bu sabrın sonucu olarak Eros'un sihirli sarayına getirilmiştir. Psykhe, bulutlar (yüce güçler) ve uyku (derin ruhlar) sayesinde Eros'un sarayına (insanlık boyutuna) götürülür. Bu saray ormanın içindedir ve ıssızdır. Orman kalabalık sosyal hayat demektir. İssız olması da, ilkel insanların gerek sosyal ve gerek duygusal yönden verimli olmayışıdır. Saray insan bedeni demektir; sarayın sakinleri, insanın duygu ve düşünceleridir. Bu saray başta ıssızdır; çünkü çocuklarda da ilkel insanlarda da duygu ve düşünceler başta yoktur.

Eros aydınlanmayı istemiyor. Evet, bu görünen hayattaki insanlar, ruhları görse artık hiç maddiyattan lezzet almayacakları gibi; ruh (Psykhe) da hayatın biyolojik güzelliklerini görse, nefisleşir, maddileşir, mutsuz olur.

Eros'un kız kardeşleri hayatın maddi imkânları ve malzemeleri demektir. Eğer Psykhe (ruh) bunlara bulaşırsa, tamamen kaybeder.

Bu maddi araç gereçler ve hayatın maddi duyguları, tam bir melek olan hayatı bazen canavarlaştırırlar. Ruh da mutsuz olur. Bu sefer mutluluğu aydınlanmada arar. Yani ruh, bilimler ışığını kullanır ki, eşi olan hayatın bir canavar olmadığına kanaat getirsin.

Hayat her zaman Olympos Dağında zirvede de olsa, aydınlanmaya sebep olan bilimler onu mutsuz etmiştir; uçmasına ve yücelere çıkmasına sebep olan kanadını incitmiştir. Bu durum, Eros'tan çok Psykhe'ye zarar vermiştir. Yani ruh verimliliğini kaybetmiştir.

Psykhe (ruh) bu kötü durumdan çıkmak için önce şehvani aşka (Afrodit'e) yalvarır. Bu aşk, önce beslenmeyi (tahıl) sonra zenginliği (altın koyun) sonra boş bir kutu olan ölümü şart koşmuş.

İnsan ruhu beslenmeyi ve zenginliği beceriyor. Fakat ölümü beceremiyor. Beslenme konusunda karınca (ekosistem) insanı kurtardığı gibi; fakirlik konusunda da çobanlar (işçiler) insanlığı kurtarır. Fakat ölüm konusunda uyuyup kalıyor.

Hades ölümler diyarı demektir. Hadesin karısı Persephone, Zeus ve Demeterin (Allah ile kimyanın) kızıdır. Persephone, kelime olarak diriliş gücü demektir. Kışın, Hadesin yanına gider; bahar ve yazda tahılları diriltmek için yeryüzüne çıkar. Evet, ölüm boş bir kutudur; kabir ve tabuttur; derin bir uykudur. Fakat sonsuz İlahi güç (Zeus) kimyevi mucizelerle ölümleri diriltir.

Şehvani aşk (Afrodit,) hayat ruhanileşmesin diye onu zincire (bin bir bağ ile) bağlamak ister. Afrodit denizköpüğünden olma demektir. Evet, nefsanî aşk bir kabarma ve geçici bir hevestir.

Fakat bu durum Zeus'un (Theos = Theo = Allah'ın) gayretine dokunur. Allah bu ruh ve hayatı bir araya getirir. Onları Olympos Dağına (zirveye) çıkartır. İşin içine Allah girince artık Afrodit (nefis) korkup işi bozmaz. Bu hayat ve ruh Allah'ın önünde (İlahi kutsal aşk şarabını içip evlenmişler. Ruhanî ve meleklerin yanında (Cennette) ebedî ve mutlu olarak yaşamışlar.

Son bir cümlelin yorumu: Eros Olympos Dağının tepesinden Psykhe'yi sadece seyrediyormuş. Onu hala çok seviyormuş. Fakat hayal kırıklığını da unutamiyormuş. Evet, dünya hayatı zirveye (Olympos'a) çıktığı dönemlerde ruhsuzlaşır ve ruhu yine özler. Bunun sebebi de, küçük bilinç ve dünyevî bilimlerin parıltısına itimat edip; sonsuz gibi görünen varoluş gecesinin asıl aydınlık olduğunu bilmemesidir.

İnsanî bilimler ve bilinç mumunun asıl kaynağı ruhtur. Bunlar göreceli bir ışık oldukları ve hayatın ve ruhun o engin gecesinin mahiyetini bilmedikleri için sonsuz olan ruh ve hayatın uçuş yeteneği demek olan maneviyata zarar verirler. İnsanlık bilinci; hayat sonsuz bir mutluluk da bir canavar da olabilir, diye merak ettiğinden maddi bilimler ve felsefe mumunu yakmıştır. Geçici olarak sonuç çok iyi olmamakla beraber inşallah insanlık yine o sonsuz güzelliği ve mutluluğu ebedî olarak yaşayacaktır.

11. 04. 2013
Bahaeddin Sağlam